

2017
תקציר

שנתון
החברה
החרדית
בישראל

לי כהנר | גלעד מלאך | מאיה חושן

מכון ירושלים
למחקרי מדיניות
FOR POLICY
معهد القدس
لبحث السياسات
RESEARCH

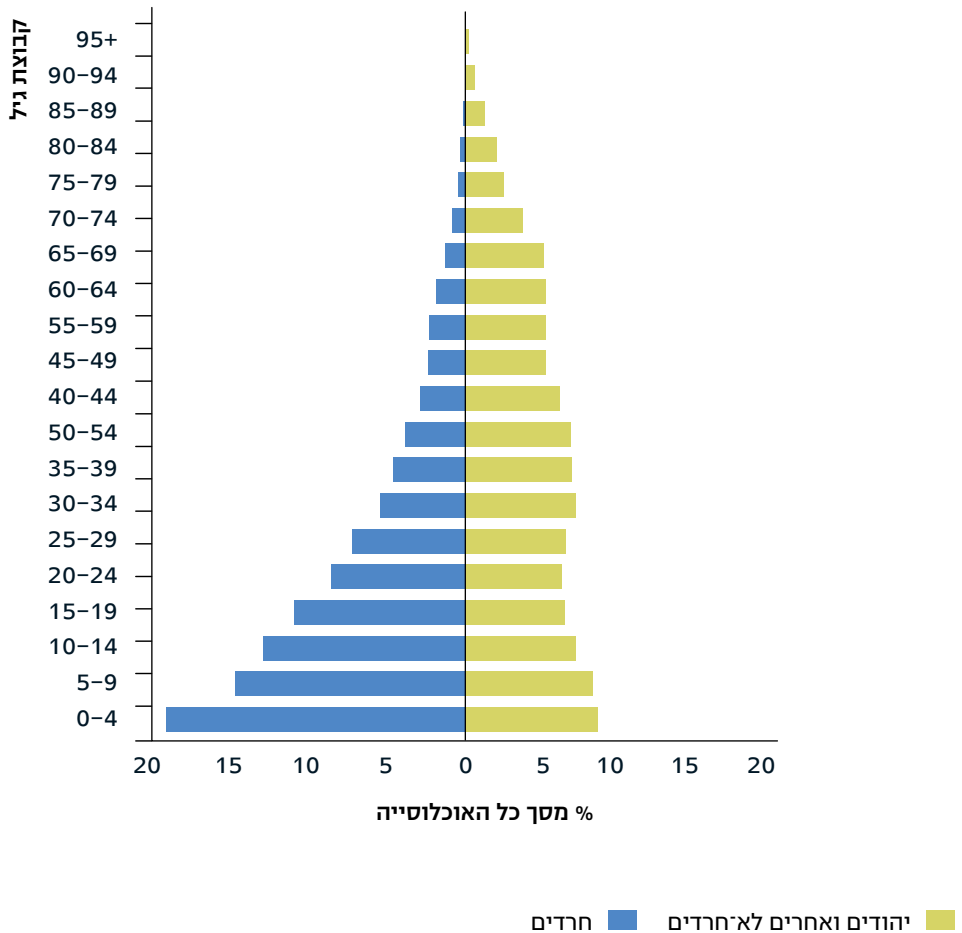

המכון הישראלי
לדמוקרטיה

אוכלוסייה

לאוכלוסייה החרדית קצב הגידול המהיר ביותר במדינות המפותחות, וכמובן גם בישראל, כאן קצב הגידול שלה הוא 4% בשנה. הגורמים לקצב הגידול המיוחד הזה הם שיעורי פרייה גבוהים, תנאי רפואה ומחיה מודרניים, גיל נישואים צעיר ומספר ילדים גדול במשפחה. כל אלה הם הסיבה לכך שהאוכלוסייה החרדית הישראלית היא צעירה מאוד – מחצית מאנשיה הם בני פחות מ־16.

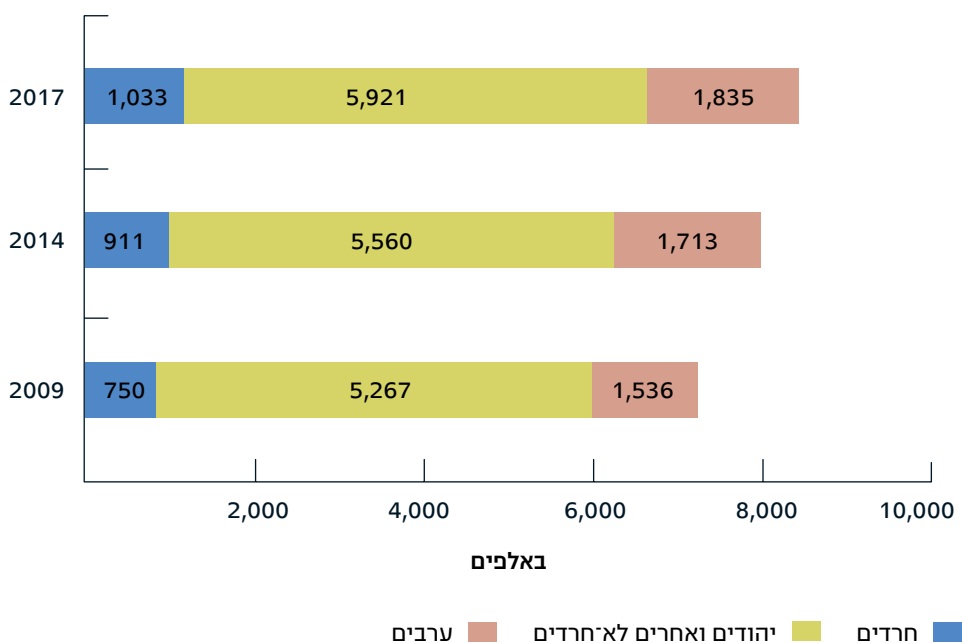
מבנה גילים, 2017

בשנת 2017 חצתה האוכלוסייה החרדית הישראלית לראשונה את רף המיליון, והיא מונה נכון לסוף שנה זו כ־1,033,000 נפש (לעומת כ־750,000 ב־2009). גידולה הדמוגרפי המהיר משפיע גם על מעמדה הכלכלי, החברתי והפוליטי.

גודל האוכלוסייה, לפי קבוצת אוכלוסייה,

2017, 2014, 2009

בשנת 2017 היה חלקה היחסי של האוכלוסייה החרדית בכלל האוכלוסייה בישראל 12%. על פי התחזית של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, שיעורה יגדל ל־16% בשנת 2030 והיא תמנה 2 מיליון נפש בשנת 2033.

ניתוח דפוסי התא המשפחתי החרדי בעשור וחצי האחרון מראה ירידה בשיעורי הפרייון - מ־7.5 בשנים 2003-2005 ל־6.9 בשנים 2012-2014.

אצל הנשים היהודיות הישראליות הלא־חרדיות שיעור הפרייון הממוצע הוא 4.2 ילדים לאישה דתית; 3.0 לאישה מסורתית־דתית; 2.6 לאישה מסורתית־חילונית; ו־2.1 לאישה חילונית.

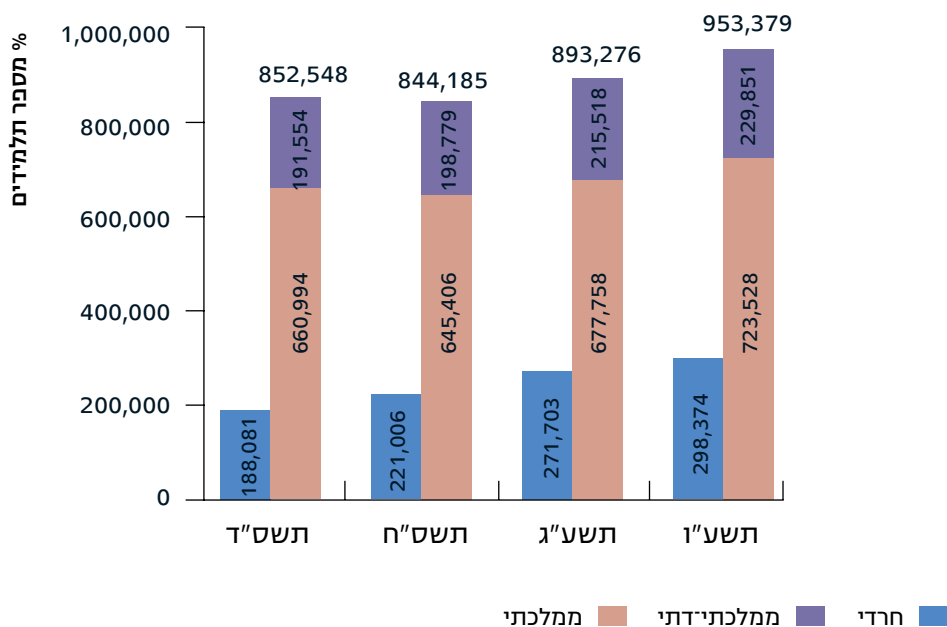
שיעור הנשואים בחברה החרדית - גברים ונשים - בגילאי 20+ (82%) גבוה בהרבה משיעור הנשואים בחברה היהודית הלא־חרדית (63%). הפערים מוסברים בגיל הנישואים הצעיר בחברה החרדית. עם זאת, בשנים האחרונות ניכרת גם אצל החרדים עלייה בגיל הנישואים. וכך, בשנים 2003-2004 היו 61% מהחרדים בגילאי 20-24 נשואים; בשנים 2010-2011 - 56%; ובשנים 2015-2016 - 44%.

חינוך

לחינוך החרדי חלק נכבד במערכת החינוך העברית בפרט ובמערכת החינוך הישראלית בכלל. במרוצת השנים חל גידול מהיר במספר התלמידים בחינוך החרדי בצד שינויים מערכתיים ומבניים, ובהם הקמת מחוז חרדי במשרד החינוך וייסוד זרם החינוך הממלכתי-חרדי.

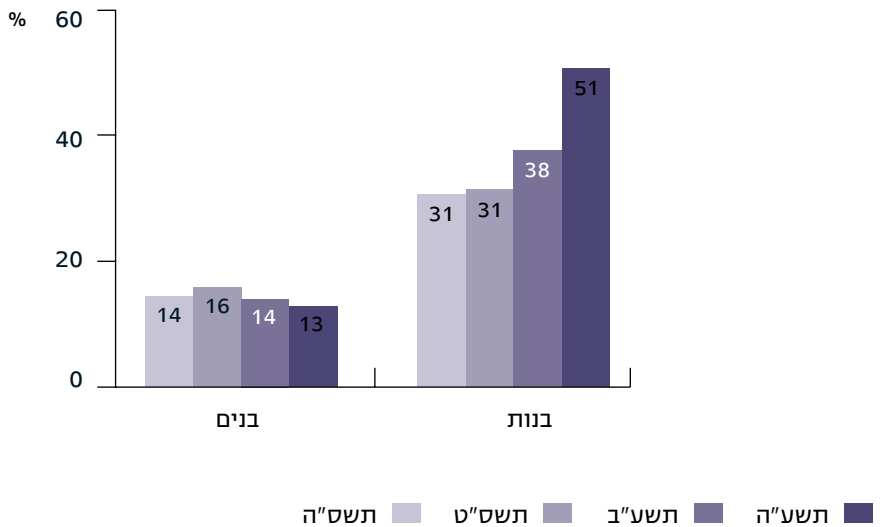
בשנת הלימודים תשע"ו (2015/16) למדו בחינוך החרדי - היסודי והעלייסודי - כ-300,000 תלמידים. בשנים האחרונות נרשמת האטה בקצב הגידול של החינוך החרדי ל-3% בשנה, לעומת עלייה בקצב הגידול של החינוך הממלכתי העברי (לגוניו) - 2% בשנה. הסיבות לכך עשויות להיות הירידה בילודה במגזר החרדי והיחלשות האטרקטיביות של בתי הספר החרדיים לקהלי יעד שאינם חרדים במובהק.

תלמידים לפי זרם חינוך, 2003-2016

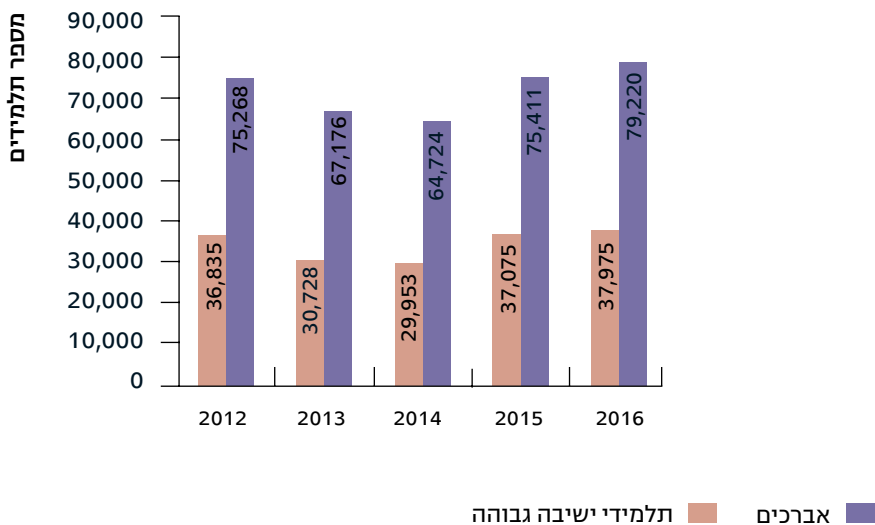
בשנת הלימודים תשע"ה (2014/15) נבחנו בבחינות הבגרות 33% מתלמידי כיתות י"ב במוסדות החינוך בביקוח חרדי, לעומת 94% בחינוך הממלכתי והממלכתי-דתי. בשנים האחרונות חודרות בחינות הבגרות לתיכונים של רשת "בית יעקב", והיום כמחצית מהבנות החרדיות כותבות בחינות בגרות. שיעור הנבחנים בקרב הבנים נמוך והוא נותר יציב כבר כמה שנים. רק 11% מבוגרי החינוך החרדי זכאים לתעודת בגרות, לעומת 76% בחינוך הממלכתי והממלכתי-דתי.

ניגשו לבחינות בגרות, 2015-2004

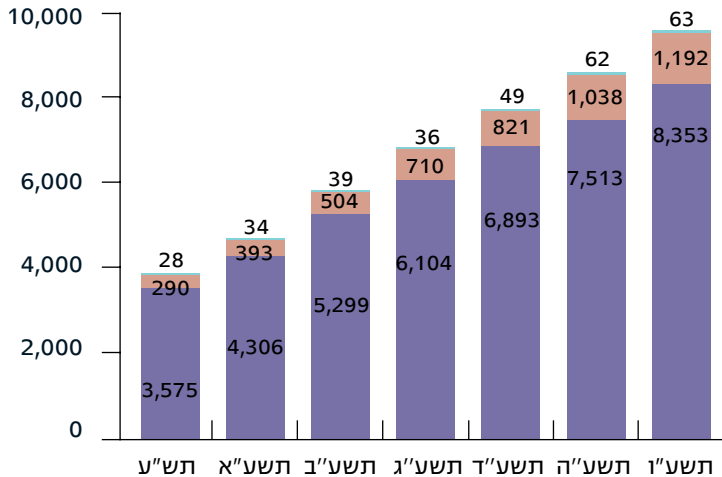

בשנת 2016 למדו במוסדות החרדיים 117,195 תלמידי ישיבות ואברכי "כולל", מתוכם 64% אברכים. בשנים 2012-2016 הואט קצב הגידול של בחורי הישיבות ל-2.5% בשנה ועוד יותר מזה של האברכים - ל-1.3% בשנה. נתוני ההאטה עולים בקנה אחד עם נתוני הגידול בשיעור החרדים העובדים ובשיעור הפונים לשירות צבאי או אזרחי.

תלמידי ישיבות ואברכים, 2012-2016

לומדים לתואר אקדמי, 2009-2016

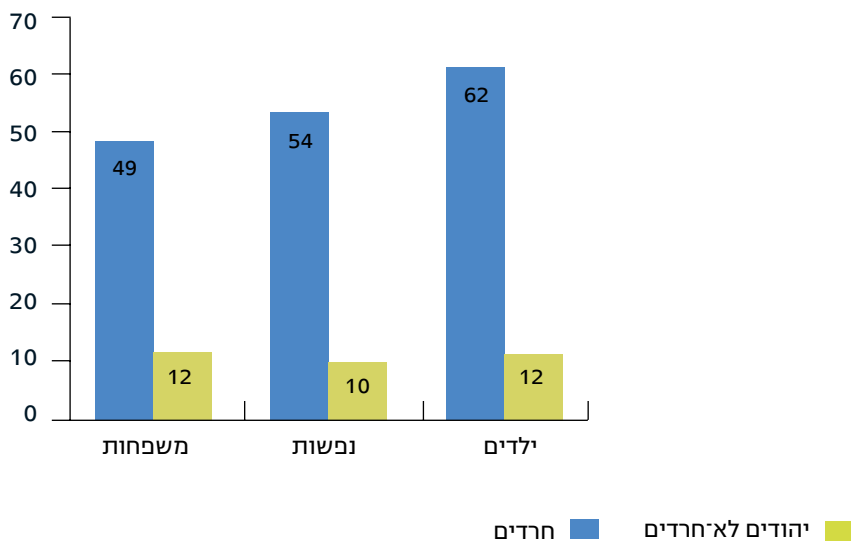
לתואר ראשון לתואר שני לתואר שלישי

בין 2010 ל-2016 חל גידול של פי 1.5 במספר החרדים, גברים ונשים, שלמדו לתואר אקדמי. בשנת הלימודים תשע"ז (2016/17) למדו במוסדות אקדמיים כ-10,800 סטודנטים חרדים, 69% מהם נשים, שהם 4% מכלל הסטודנטים בישראל. המקצועות שהחרדים לומדים הם פרקטיים ברובם (משפטים ומינהל עסקים) וכאלה המאפשרים עבודה בתוך הקהילה החרדית (חינוך והוראה ומקצועות עזר רפואיים).

רמת חיים

היקף העוני והשפעתו על רמת החיים באוכלוסייה החרדית גדולים בהרבה מהיקפו והשפעתו בשאר האוכלוסייה. אף שמאז 2008 ניכרת ירידה בתחולת העוני בחברה החרדית, בכל זאת מדובר בירידה איטית ושיעורי העוני בה עדיין גבוהים מאוד. ואכן, כמעט מחצית (49%) מהמשפחות החרדיות חיות מתחת לקו העוני (לעומת 12% מהמשפחות היהודיות הלא-חרדיות). ואף על פי כן מדובר בירידה, אחרי שבמשך למעלה מעשור שיעור המשפחות החרדיות מתחת לקו העוני נע בין 50% ל-58%.

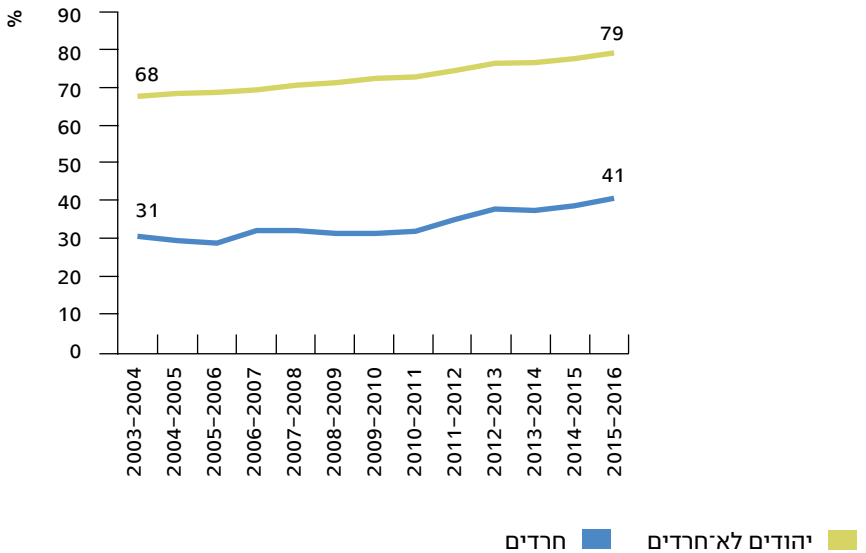
שיעור העוני, 2015

רמת החיים קשורה קשר הדוק לרמת ההכנסות וההוצאות של משק הבית. בשנת 2015 הייתה ההכנסה החודשית ברוטו למשפחה חרדית 12,616 ש"ח, נמוכה בהרבה מההכנסה ברוטו למשק בית יהודי לא-חרדי (20,807 ש"ח). הכנסה נמוכה זו היא תוצאה של תא משפחתי המבוסס פעמים רבות על מפרנס יחיד, היקף משרה קטן יותר, משלח יד שרמת ההכנסה בו נמוכה יותר ושימוש מופחת בהון ובקרנות פנסיה.

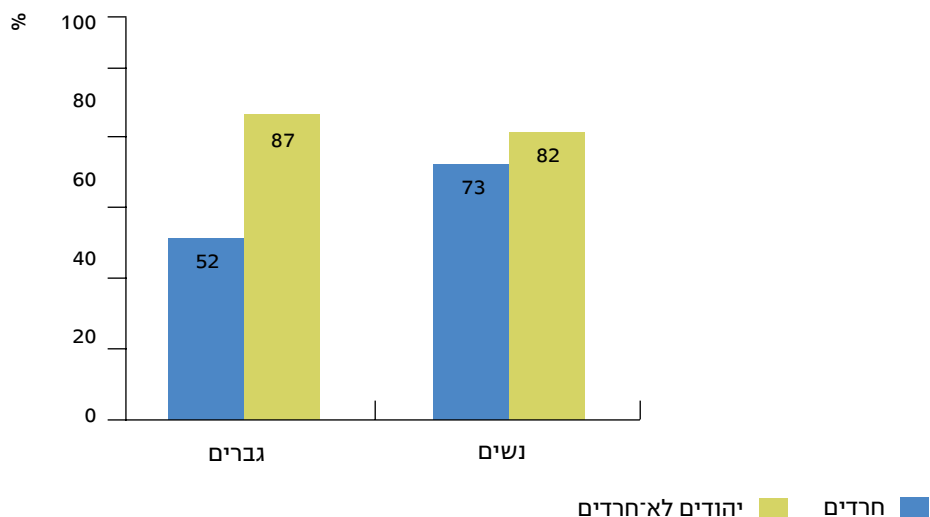
בשנת 2015 הוציא משק בית חרדי 13,676 ש"ח בחודש, 15% פחות ממשק בית יהודי לא־חרדי אף שמספר הנפשות הממוצע במשק הבית החרדי גדול יותר. ההוצאה של משקי בית חרדיים על תשלומי חובה - מס הכנסה, ביטוח לאומי וביטוח בריאות - עומדת בממוצע על כשליש בלבד מההוצאה של משקי הבית היהודיים הלא־חרדיים (1,261 ש"ח לעומת 3,853 ש"ח).

זמינות רכב וקרו וני +20, 2016-2003

הפערים בין שתי האוכלוסיות - החרדית והיהודית הלא־חרדית - גדולים אפוא והם ניכרים גם בזמינות של רכב (חרדים - 41%; יהודים לא־חרדים - 79%) ובשימוש בתחבורה ציבורית לצורך הגעה לעבודה (חרדים - 25%; יהודים לא־חרדים - 14%). התחום היחיד שנמצא בו דמיון מלא בין שתי האוכלוסיות הוא בעלות על דירה (75% בשתייהן).

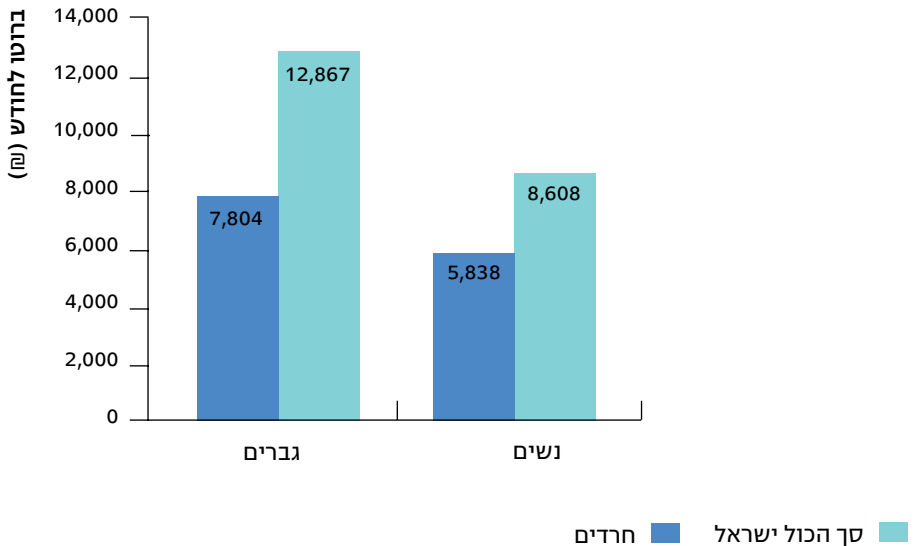
מועסקים בקרב בני 25-64, 2016

תעסוקה

אחד ממוקדי הדיון הציבורי על מקומה של הקהילה החרדית בחברה הישראלית הוא התעסוקה. הפער הגדול ביותר בעניין זה בין חרדים לשאר האוכלוסייה היהודית הישראלית נמצא ב־2003, אז כשליש בלבד מן הגברים החרדים היו מועסקים ורק מעט מעל למחצית מן הנשים. בשנים 2003-2016 חל מפנה בשיעורי התעסוקה באוכלוסייה החרדית, אצל גברים ונשים כאחד, הודות לשילוב של צורכי הקהילה עם מדיניות ציבורית שתמכה בכניסת חרדים לשוק העבודה. התוצאה של שינוי זה היא שכיום למעלה ממחצית מן הגברים החרדים וכמעט שלושה רבעים מן הנשים החרדיות עובדים. ואולם לאחר עלייה מרשימה במשך שנים אחדות מתברר כי ב־2016 לא חל שום שינוי בשיעור התעסוקה באוכלוסייה החרדית לעומת השנה שקדמה לה, לא אצל הגברים ולא אצל הנשים. אפשר שהדריכה במקום היא תוצאה של יישום ההסכמים הקואליציוניים של הממשלה הנוכחית, שבעקבותיהם קטנו התמריצים לכניסה לעבודה וגדלה התמיכה בחורי ישיבות ובאברכים.

שכר של ממוצע השנים 2014-2015

רכיב חשוב ביותר בתעסוקה הוא רמת ההכנסה מעבודה. גובה ההכנסה הממוצעת של עובדים חרדים הוא 62% מגובה ההכנסה הממוצעת של העובדים האחרים במשק (כולל ערבים). הסיבה לפער היא היקף תעסוקה קטן יותר אצל החרדים ורמת הכנסה נמוכה יותר, שהיא גם תוצאה של התמקדות בענפים כלכליים שרמת ההכנסה בהם נמוכה יותר (למשל, חינוך). מנגד ניכר היעדרם של העובדים החרדים בענפי התעשייה וההיי־טק.

השנתון מלמד על ירידה במספר החרדים העובדים בתחום החינוך ועל עלייה במספרם בענפי התעשייה. התחזקותה של מגמה זו עשויה לתת את פירותיה בעתיד גם בהכנסה לנפש, וכנגזרת ממנה – ברמת החיים של משק הבית החרדי.

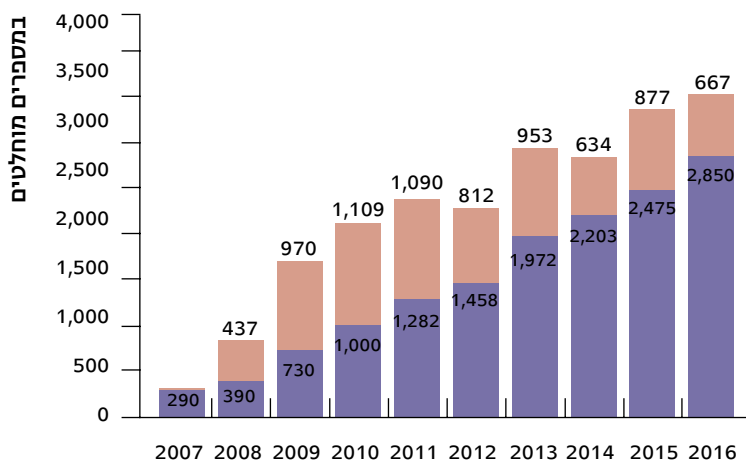
אורחות חיים

אורחות החיים בחברה החרדית נמצאים בשינוי מתמיד. יותר ויותר חרדים מתגייסים לצבא ולשירות האזרחי, משתמשים באינטרנט, מחזיקים ברישיון נהיגה ויוצאים לנופש, ולכן אפשר לקבוע בבירור כי למרות הפערים הגדולים ביניהם ובין האוכלוסייה היהודית הלא-חרדית בהשתתפות בכל אחד מתחומי החיים האלו, מגמת ההשתלבות של החברה החרדית בחברה הכללית מתחזקת.

בשנת 2016 הצטרפו כ-3,500 גברים חרדים, שהם כ-34% מהבנים בוגרי מערכת החינוך החרדית, לשירות צבאי או אזרחי, עלייה של 5% לעומת שנת 2015. מקרב הגברים החרדים המתגייסים - 81% פנו ב־2016 לשירות צבאי ורק 19% לשירות אזרחי.

מתגייסים חרדים לשירות צבאי או לשירות אזרחי,

2016-2007

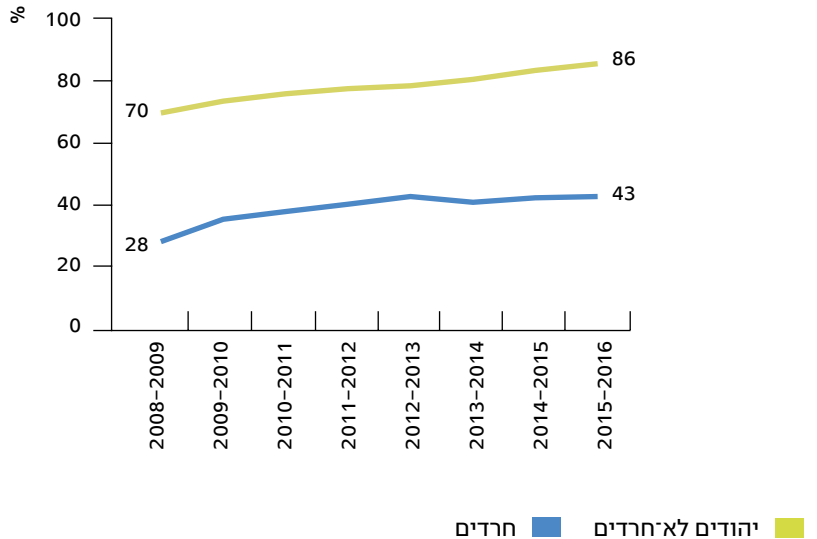

■ שירות צבאי ■ שירות אזרחי

ולבסוף, אחד הגורמים המחזקים מאוד את מגמת ההשתלבות הוא ההצטרפות הגוברת של חרדים, נשים וגברים, ללימודים במערכת ההשכלה הגבוהה ולשוק התעסוקה האיכותי. אלו מאפשרים הכנסה פנויה, התפתחות של מודעות לתרבות הצריכה וצמיחת שיח מודרני בקרב קבוצות מעמד הביניים המתעצבות בחברה החרדית.

בשנים 2015-2016 השתמשו באינטרנט 43% מהחרדים, מחצית משיעור המשתמשים בקרב היהודים הלא-חרדים (86%). לשם השוואה, בשנים 2008-2009 השתמשו באינטרנט רק 28% מהחרדים. פילוח לפי מגדר מראה הבדלים בשימוש באינטרנט בין הגברים החרדים לנשים החרדיות (גברים - 39%; נשים - 47%).

משתמשים באינטרנט בקרב בני 20+, 2016-2008

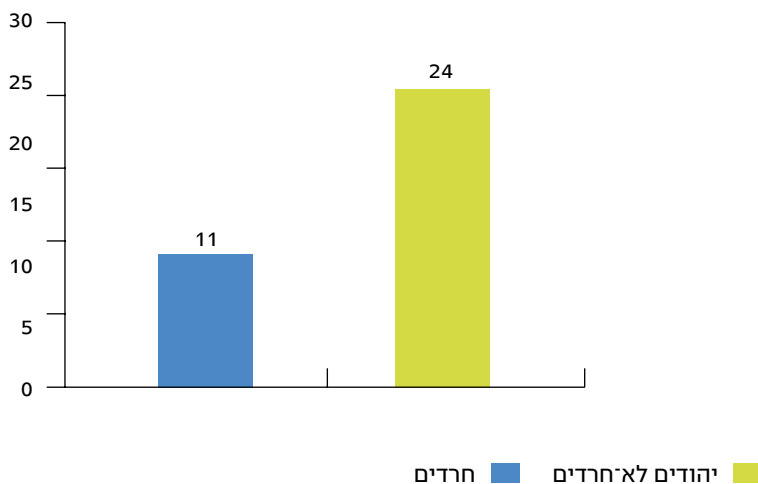

החרדים מעדיפים לנפוש בישראל, אם כי ניכרת אצלם מגמת עלייה ביציאה לחופשה בחו"ל. וכך, בשנים 2015-2016 נפשו 49% מהם בארץ ו-16% בלבד בחו"ל (בשנים 2013-2014 - 12%), לעומת 61% (בארץ) ו-47% (בחו"ל) מקרב היהודים הלא-חרדים.

תנאי עבודה

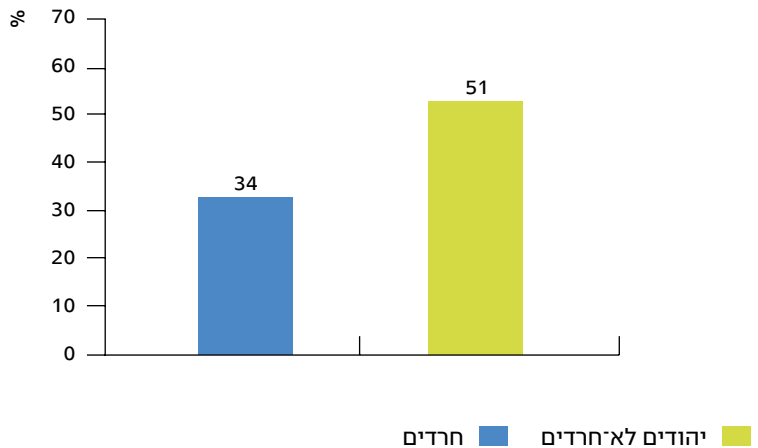
העובדים החרדים, ככלל, רואים בעבודה מקור פרנסה יותר מקריירה. נראה שזו הסיבה למספרים הקטנים יחסית שלהם בתפקידי ניהול ולכך שרובם אינם שותפים לקבלת החלטות במקום העבודה שלהם ואינם משתתפים בקורסים ובהשתלמויות מטעם מקום העבודה.

מנהלים

שיעור העובדים החרדים שיש להם אופק קידום בעבודה (42%) קטן מזה של העובדים היהודים הלא-חרדים (49%), וכך גם באשר לשימוש בטכנולוגיה: מעטים מהם משתמשים במחשב ובאינטרנט באופן קבוע בעת עבודתם, ומעטים מהם נחשפים לחידושים טכנולוגיים שמשנים את סביבת העבודה שלהם. בקרב עובדים חרדים צעירים (גילאי 20-34) תפיסת העבודה כקריירה רווחת יותר מאשר אצל המבוגרים. היא מתבטאת בציון ההגשמה העצמית ומיצי היכולות כמוטיבציות להחלפת מקום עבודה, בראיית התפקיד כמאפשר קידום בקריירה ובשימוש רווח יותר בטכנולוגיה.

משתמשים בעבודה בטכנולוגיה מתקדמת

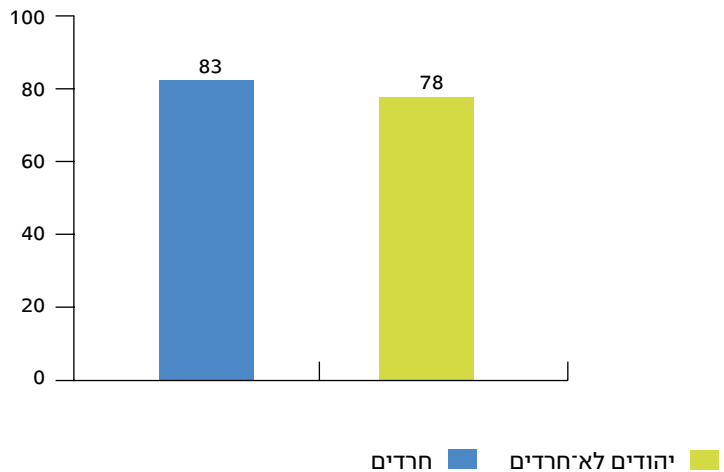

מרבית העובדים החרדים מרוצים מן האיזון שהם מצאו בין העבודה ובין המשפחה והפנאי ואף מצהירים שמעולם לא נאלצו לעבוד מהבית בזמנם הפנוי. כמו רוב העובדים היהודים הלא-חרדים גם אצלם הרוב אינם שייכים לשום ארגון עובדים (18% שייכים, לעומת 34% מהעובדים היהודים הלא-חרדים).

מידת שביעות הרצון הגבוהה של העובדים החרדים ממקום העבודה שלהם ניכרת בעיקר בתפיסת חשיבות העבודה שלהם, בהרגשה שהם ממצים את יכולותיהם ובדיווח על מערכות יחסים בין־אישיות טובות במקום העבודה.

ממצא חשוב, ומפתיע, קשור לאפליה במקום העבודה: רוב מוחלט בקרב העובדים החרדים מדווחים כי מעולם לא חוו אפליה במקום העבודה על רקע אורח החיים שלהם או על רקע מגדרי וכי מעולם לא נדרשו לבצע משימה מנוגדת לערכיהם (83%, לעומת 77% מהעובדים היהודים הלא־חרדים). ממצא זה מעודד מאוד בעיקר לנוכח התופעה המתרחבת של כניסת חרדים למקומות עבודה שלא בסביבה חרדית.

לא חוו אפליה במקום העבודה

צוות המחקר

ד"ר **לי כהנר** היא חוקרת בתוכנית "חרדים בישראל" במכון הישראלי לדמוקרטיה ומרצה בכירה בחוג לגיאוגרפיה ולימודי סביבה במכללה האקדמית לחינוך אורנים. תחום מומחיותה המרכזי הוא המרחב החרדי בישראל.

ד"ר **גלעד מלאך** הוא ראש התוכנית "חרדים בישראל" במכון הישראלי לדמוקרטיה ומרצה באוניברסיטת בראילן. מומחה לתכנון מדיניות ציבורית לאוכלוסייה החרדית בתעסוקה, שירות הצבאי, בהשכלה הגבוהה ובחינוך.

ד"ר **מאיה חושן** היא מנהלת המרכז למחקרי ירושלים – דמוגרפיה, סטטיסטיקה, תכנון וחינוך – במכון ירושלים למחקרי מדיניות ועורכת השנתון הסטטיסטי לירושלים. תחום מומחיותה המרכזי הוא אנשים והמרחב העירוני: אוכלוסייה, חברה וקהילה.

רכזת המערכת: **דפנה שמר** – חוקרת במכון ירושלים למחקרי מדיניות, באשכול מחקרי ירושלים. מוסמכת החוג ללימודים עירוניים וגיאוגרפיה באוניברסיטה העברית בירושלים.

להזמנת הספר המלא:

orders@idi.org.il | 02-5300800
machon@jiis.org.il | 02-5630175

מכון ירושלים
למחקרי מדיניות
FOR POLICY
معهد القدس
RESEARCH
لبحث السياسات

המכון הישראלי
לדמוקרטיה